

ments: on the one hand he was immersed in Romantic sensibility, and on the other hand, he was a part of the early modern aristocratic value system. Thus, Boswell is for Kekäläinen a man between two very different sensibilities, he lived between early modern and modern, and he was a man with opposite features. In a way this is easy to agree with as one should consider that epochs or historical periods do not change with one snap, one decision or one text. We all probably live in many epochs, periods, and are immersed in various cultural influences which historians later will recognize important – or fail to notice at all.

As said, Kekäläinen's argumentation is of high quality, and he commands his Boswell throughout. If one would like to criticize this volume, the gaze would be directed towards the structure of the book. The introduction is rather long, and the second chapter on observation and ecstasy is too short. It could perhaps have been better to amalgamate this chapter to the others. I also feel that if Kekäläinen had taken gender as a tool, he would have been able to reach some interesting points in Boswell's urbanity: he, I believe, would be a prime target for the study of performative gender acts, something which Kekäläinen unfortunately does not address here. Boswell plays out the role of the man in very interesting ways and one hopes that Kekäläinen will return to Boswell from this perspective in his later work.

Regardless of these somewhat critical thoughts, Kekäläinen's book is a manifestation of his wide reading and thorough familiarity with Boswell. He does not fail to leave Boswell ambiguous; he accepts Boswell as he is, and will not force him into a form. Lucid and well written, *James Boswell's Urban Experience in Eighteenth-Century London* is an essential read to all eighteenth-century scholars as it offers an intriguing glimpse into the greatest of eighteenth-century European cities.

Marjo Kaartinen

Ingvild Hagen Kjørholt, *Voltaires verdensborgere: en studie av det franske 1700-tallets kosmopolitisme*, Doktoravhandlingar ved NTNU 2012: 173 (Trondheim: NTNU, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, 2012). 256 s.

I denna litteraturvetenskapliga avhandling i vilken Ingvild Hagen Kjørholt sprider nytt ljus över 1700-talets kosmopolitism står Voltaires texter i det analytiska centrum. Men samtidigt innehåller arbetet flera nya perspektiv på inte bara Voltaire utan även 1700-talskosmopolitismen liksom dess förhistoria i en fransk kontext. Det är ett mycket läsvärt arbete för den som intresserar sig för det politiska fältet i vid bemärkelse, ett fält där polis står i centrum. Inom detta arbetes ramar belyses även den nödvändiga relationen mellan kosmos, polites och patriotism.

Det är väl känt hur kosmopolitism efter kalla krigets slut åter vunnit en stark position på såväl den akademiska som den politiska och kulturella arenan. Kosmopolitism kan helt enkelt betyda en massa olika och inte alltid överensstämmande saker. I den stora vågen av kosmopolitismteori och kosmopolitismpraktik är det snarare regel än undantag att referera till såväl det stoicistiska tänkandet som kosmopoliten Immanuel Kant i Königsberg. Men kunskapen om det idéhistoriska tankegodset är inte alltid lika omfattande som refererandet till det. Kjørholt kartlägger, analyserar och problematiserar en blind fläck i kosmopolitismens idéhistoria genom att vända sig till historien alldeles före Kant och genom analys av en så pass välkänd och närmast söndertröskad författare som Voltaire. Hon kontextualiserar fransmannens texter och övertygar om den idémässiga utveckling han genomgår under sitt långa skriftställarskap. Samtidigt har forskningen inom exempelvis litteraturvetenskapen fortfarande präglats av den bild som tidigare forskning förmedlat. En viktig källa är Thomas J. Schlereths arbete från 1977, *The Cosmopolitan Ideal in Enlightenment Thought*, men

även om avhandlingsförfattaren haft hjälp av den undersökningen så visar det i hög grad hur kosmopolitbegreppet problematiserats sedan dess. En av sidoeffekterna av denna typ av undersökningar är att bidra med nya perspektiv på vår tids diskussioner.

Avhandlingen är välstrukturerad och tydlig i sin inledande teoretiska del, bestående av hela tre kapitel. Även den efterföljande delen bestående av sex undersökande kapitel präglas av stringens. Här finns en närläsning av Voltaires texter med syfte att visa på olika aspekter av 1700-talets kosmopolitism liksom om utvecklingen hos den franske författaren. Därvid säger författaren något om såväl Voltaire som den kontext han verkar i. Det är en närläsning och en närstudie som på flera sätt belyser den kosmopolitiska diskursen. Dessvärre saknas ett person- och verkindex vilket skulle ha ökat avhandlingens användbarhet.

Kjørholt karakteriserar det kosmopolitbegrepp som dominerar vår egen tid som en normativ universalism enligt vilken alla människor är en del av en och samma världsmedborgarrike och hänvisar det till Kants kosmopolitiska rätt som han framställer den främst i *Zum ewigen Frieden* (1795). Avhandlingsförfattaren framhåller att Kant inte är kosmopolitismens upphovsman och att andra uppfattningar om kosmopolitism tenderar döljas av hans hegemoniska position. Detta blir på sätt och vis avhandlingens avstamp, men just här kunde författaren fördjupat sitt perspektiv. Det inledande avsnittet om Kant hänvisar knappast till Kantforskningen, som ju formligen exploderat kring hans historieteori och politiska filosofi under de senast 25 åren. Visserligen är Ulrich Beck en god Kantläsare från sitt sociologiska perspektiv, men hans hänvisning till Kant är inte avgörande för hans kosmopolitiska teori. En hänvisning av avhandlingsförfattaren till exempelvis Pauline Kleingeld, Georg Cavallar, eller möjligen undertecknad, kunde visat för det första att Kants kosmopolitism passerade relativt obemärkt under sina första tvåhundra

år och för det andra att kolonialismen nog var ett faktum som Kant engagerade sig i och såg den normativa kosmopolitismen som ett sätt att utveckla det erfarna utnyttjandet av icke-européer.

Men Kant blir ett viktigt avstamp för undersökningen och det återknyts elegant (om kanske lite ytligt) till honom i avhandlingens slut. Men låt oss först diskutera syfte, frågeställningar, metod och tillvägagångssätt. Det är just det kosmopolitiska erfarenhetsperspektivet som står i fokus för undersökningen. Kjørholt vill med sin avhandling visa flera saker, och hennes strävan måste sägas vara lyckosam. I grunden ligger en övertygelse om att den tidigmoderna litteraturen har varit betydelsefull i formeringen av en modern politisk identitet och offentlighet.

Avhandlingen inleds med en diskussion kring kosmopolitismen som fenomen och lyfter fram att kosmopolitismen ofta har betraktats som ett av upplysningens nyckelbegrepp. Undersökningen handlar om kosmopolitiska figurer, erfarenheter, dilemman och utvecklingstendenser i sex av Voltaire författade texter (s. 10). Angreppssättet är att se det kosmopolitiska som "förflyttningar", enligt författaren ett starkt vetenskapligt och politiskt tema hos Voltaire i nära anknytning till kolonialismen. De sex texterna som analyseras är av olika karaktär och visar på den genre- och ämnesmässiga spännvidden i Voltaires texter och intressen och därigenom tematiseras den kosmopolitiska erfarenheten ur ett individperspektiv liksom dess betydelse för utvecklingen av politikbegreppet. För att förtydliga använder författaren en metafor från fysikens värld: centripetalkraften. Mångfalden av idéer och erfarenheter som uppstår ur Voltaires texter dras alla mot ett gemensamt centrum som visar att de ingår i en gemensam problematik.

Författaren argumenterar för att en kosmopolitisk identitet kommer till uttryck hos Voltaire i relation till den kontext där den politiska individen och medborgaren växer fram.

Detta ställs i relation till kosmopolitens släktingar hovmannen, slaven, utläningen, patrioten, handelsmannen och filosofen. En grundläggande idé är just kosmopolitismen som ett nyckelbegrepp för förståelsen av politiken och människan, och hon menar att forskningen kring såväl Voltaire som förhållandet mellan det franska 1700-talets kosmopolitism, politik och antropologi har blinda fläckar. Jag som läsare blir övertygad om att hon har rätt, men att detta förhållande ändras genom undersökningen.

Kosmopolitismen delas in i tre analytiska dimensioner som kallas för den normativa, den deskriptiva och den erfarna, där det senare betraktas som en erfarenhet där det deskriptiva och det normativa kombineras på ett sätt där gränsdragningen inte alltid framställs som tydlig.

Det *normativa* kosmopolitismbegreppet är i princip det som Kant utvecklat i sin freds-skrift under beteckningen kosmopolitisk rätt. Som påpekas har Kants kosmopolitismbegrepp mycket riktigt en närmast hegemonisk ställning, och Kjørholt hävdar att det brukar bortses från den fredsdebatt som föregick Kants fredsskrift, men då har författaren själv bortsett från att det inom Kantforskningen allmänt är bekant hur betydelsefull exempelvis Jean-Jacques Rousseau var för den vise i Königsberg. Men det stämmer att kosmopolitismteorin i dag vanligen hänvisar till Kants filosofi, om än ofta utan att vara särskilt bekant med den. Kjørholt vill också visa att den moraliska 1700-talskosmopolitismen rymmer fler teman än dem som Kant tar upp. Patriotismen kompletterar och kontrasterar kosmopolitismbegreppet, och även detta förhållande diskuteras inom avhandlingens ramar. I denna diskussion kunde man önska sig lite fördjupad analys, då ju de två begreppen är sammanflätade och polära på samma gång i flera historiska situationer. Här finns också en del att hämta från Kantforskningen och från Kants egna arbeten.

Den *deskriptiva* kosmopolitismen definieras som dels den naturhistoriska eller biologiska där arter kallas för kosmopoliter om de är anpassade för att leva i olika biotoper och som fortfarande förekommer i uppslagsverk. Även den sociologiska kosmopolitismen är deskriptiv då den betraktas som en social identitet. Författaren vill visa hur denna sociala identitet under 1700-talet utvecklas till att beteckna en dålig medborgare, en person som sätter det allmänna framför sina egna intressen. Det blir helt enkelt ett skällsord, vilket kommer till uttryck i flera andra skriftliga källor än dem som ryms inom avhandlingens ramar.

Den teori som används för analyserna kommer från tre inspirationskällor, nämligen litteraturvetenskaplig retorik- och stilistikanalys, begreppshistoria från Reinhart Koselleck och politisk erfarenhet inspirerad av Jacques Rancière. Det är självklart ingen enkel sak att välja forskningsmaterial ur Voltaires minst sagt ymniga produktion, men urvalet är välmotiverat och omfattar fyra skönlitterära och två dokumentariska alster som bidrar med perspektivrikedom kring frågeställningen om kosmopolitisk erfarenhet och idéer. Urvalskriteriet att texterna ska täcka ett stort tidsspänn och dessutom vara representativ för sin egen tid medför att det finns texter från varje decennium från 1730- till 1770-talet. Däremot är de inte representativa för Voltaires författarskap och de omfattar långt ifrån alla texter som behandlar avhandlingens tematik.

Den åtskillnad som författaren gör mellan kosmopolitismens sociala och geografiska dimension är användbar och ändamålsenlig. Inom forskningen kring kosmopoliten på 1700-talet är det fortfarande relativt allmänt att se denne som en individ med privilegierad samhällsställning, gärna knuten till adeln och konservativa ideal. Vissa har dock lyft fram det kosmopolitiska idealets betydelse för den framväxande borgerliga offentligheten.

Författaren bygger sitt resonemang här på Koselleck, Ulrich Im Hof och Richard Sen-

nett. Denna syn kompletterar hon med den geografiska dimensionen, där hon vill argumentera för att den är betydelsefull för förståelsen av 1700-talskosmopolitismen. Hon menar att Schelerth varit inne på detta resonemang, men stannar vid att kosmopolitismen är ett teoretiskt ideal. Däremot sympatiserar författaren med Margaret Jacobs tes om kosmopolitismen som en bestämd känsla: "the cosmopolitan affect", som uppstått delvis på grund av krig, migration och nya informationsvägar fått människor att se sig själva i ett nytt sammanhang.

I anknytning till denna distinktion vill jag framhålla att Kant explicit skriver i *Zum ewigen Frieden* att krig, ökade informationsvägar och inte minst migration har fått jordens befolkning att närma sig varandra på ett sådant sätt att en kränkning av en människa är en kränkning mot hela mänskligheten. Nu vore det Kant fjärran att tala om kosmopolitisk känsla som en grund för rationellt handlande, men den geografiska dimensionen är närvarande hos denne lärde och intellektuellt beresta man.

Voltaire har i flera sammanhang ansetts som ytlig och ointresserad av politik och historia, men detta synsätt förändrades kring mitten av förra seklet. Kjørholt argumenterar för att han har ett politikbegrepp som kan förstås utifrån Ulrich Becks analytiska begrepp "den kosmopolitiska blicken" men också med hjälp av Rancières förståelse som politik grundad i den personliga erfarenheten och situationen.

I den begreppshistoriska ingången visas hur just den kosmopolitiska erfarenheten i likhet med den skönlitterärt gestaltade kosmopolitismen hamnat utanför forskningsfokus. Den ofta citerade definitionen i Encyklopedin är närmast identisk med den äldre i *Dictionnaire de Trévoux*. Hon placerar begreppet i relief till 1500-talet och visar hur kosmopolit kunde användas som synonym till författare, liksom hur det har sin bakgrund hos bland andra kynikern Diogenes och inom alkemin. Den franske diplomaten Guillaume Postel kallar sig kos-

mopolit i egenskap av att han förespråkar en evig fred.

Även de avsnitt där analysen av Voltaires texter sker är mycket grundliga och utvecklar resonemangen från de inledande kapitlen. De analyserande kapitlen anknuter också i stor utsträckning till varandra och visar på hur erfarenhetsdimensionen minskar i Voltaires texter och författaren antyder att det där blivit omöjligt att kombinera medborgaren med världsmedborgaren.

Slutdiskussionen gör inte de uttömmande, tänkvärda och välgrundade analyserna av 1700-talskosmopolitismens förvandlingar och Voltaires utveckling riktig rättvisa. Här sammanfattas hur det efter Voltaire fanns två öppningar för kosmopolitismen: den ena inom naturalhistorien där människan kallades för kosmopolit rent deskriptivt, den andra inom Kants normativa kosmopolitism, ofta placerad som en del av hans historiefilosofi. Den alldeles utmärkta avhandlingen har sin svaghet i när den vill relatera till Kant. Det är alls inte nödvändigt att göra det: läsaren är redan övertygad om sambandet mellan Voltaires skrifter och kosmopolitismen under 1700-talet. När det hävdas att kriget hos Voltaire är betydligt mer framträdande än freden och att det skulle vara en skillnad från Kant så stämmer det helt enkelt inte. I likhet med Voltaire hävdar Kant att kriget bringar människor, nationer och kontinenter i kontakt med varandra (s. 236). Kriget hos honom är en realitet som leder till att människor sprids över hela jorden. Men Kant utvecklar även implicit en utopi, den eviga freden, i anknytning till 1700-talets krigsdiskussioner och kolonialismkritik där hans lösning är en sorts kosmopolitism.

Jag vill framhålla att denna avhandling på flera sätt ökat vår kunskap om såväl 1700-talskosmopolitismen som Voltaire. Även om avhandlingsförfattaren vid upprepade tillfällen framhåller det litteraturvetenskapliga perspektivet är det viktigt att påpeka att litteraturen här används som idéhistorisk källa

genom att den ständigt kontextualiseras såväl i författarskapet som i den situation där den uppkommer. Det koselleckska begreppshistoriska perspektivet berikar och kompletterar litteraturvetenskapen. Vidare ger det geografiska perspektivet nya ingångar.

Detta är ett gediget arbete om Voltaire och världsmedborgartanken. Frågan är vad det tillför att ställa teorierna mot Kants: referenserna visar för den som är bekant med forskningsläget att en stor del av den omfattande Kantforskningen inte är känd för författaren. Å andra sidan är det kanske svårt att skriva en bok om 1700-talets kosmopolitism utan att nämna honom, särskilt om man inledningsvis hävdar Kants hegemoniska ställning. Men avslutningsvis kunde väl Voltaire fått tala i sin egen rätt utan att ställas mot Kant? Han står på stadig grund.

Rebecka Lettevall

Riitta Koskinen, *Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa* (Turku: Turun yliopisto, 2012). 445 s.

Riitta Koskinen, *Suomalainen kartano: Kustavilaisen ajan säätyläiselämä* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013). 232 s.

Interiörer, arkitektur och renovering av gamla byggnader samt herrskapsliv och hem på 1700-talet är teman kring vilka Riitta Koskinen har publicerat flera böcker och artiklar på finska. Hösten 2012 disputerade hon vid Åbo universitet i etnologi på en avhandling om arkitekten Christian Friedrich Schröder och hans arbete, med betoning på Schröders herrgårdar och tjänsteboställen i Åbotrakten och Egentliga Finland (*Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa*). Våren 2013 gav hon ut ytterligare en bok, den vackert illustrerade *Suomalainen*

*kartano*, "den finska herrgården", om herrgårdar ritade av Schröder.

Noga taget kan man diskutera om det på 1700-talet fanns något som man kan kalla för "den finska herrgården" i "vårt land" i betydelsen Finland. Koskinen begagnar begreppen lite bekymmerslöst och utgår i båda böckerna från en något problematisk nationell referensram. Trots sin underrubrik *Kustavilaisen ajan säätyläiselämä* som lägger fokus på den gustavianska tiden, handlar Koskinens bok *Suomalainen kartano*, liksom avhandlingen, minst lika mycket om frihetstiden då Schröder var som mest verksam.

*Suomalainen kartano* är en populär version av Koskinens avhandling, en version som en uppmärksam läsare kan ana har varit minst lika viktig för skribenten, eller möjligen viktigare än avhandlingen. Den populära boken är genomförd med betydligt större omsorg än avhandlingen som till både struktur och språk är mycket mindre bearbetad.

I avhandlingen kartlägger Koskinen Christian Friedrich Schröders verksamhet och liv. Schröder föddes i Tyskland, studerade i Stockholm och gjorde sin yrkeskarriär som stadsarkitekt i Åbo från 1750-talet till 1780-talet. I undersökningens centrum ligger de herrgårdar och tjänsteboställen i Åbo och sydvästra Finland som Schröder planerade, byggde och i stort sett även inredde. Koskinen undersöker också Schröders bakgrund, hans utbildning som murmästare i Stockholm och hans roll som pedagog och utbildare av nya murmästare. Därtill placerar hon honom i relation till arkitekturens trender och konventioner i 1700-talets Sverige och behandlar byggherrarnas önskemål, motiv och personhistoria.

På ett intresseväckande sätt skriver Koskinen om stadsarkitektens verksamhet, uppgifter och plikter under en epok då Schröder som murmästare hörde till kategorin hantverkare, och inte räknades till ämbetsmännen som hade avlagt ämbetseden. På 1700-talet skilde sig de utbildade arkitekternas arbete inte avsevärt från